

[0313]

DE KLUNSKONK FAN US ALD DOMINY

De klúnskonk fan ús âld domeny is grif ien fan 'e bikendste stikken út *De Lapekoer*. Elk fan uzen hat him sûnder mis mennich kear formakke mei it forhael fan de domeny, dy't oan in boeredochter út it Oldambt keppele wie en safolle jild oan 'e wynkeaper to Frjentsjer brocht, dat er op it lêst fuotten as learzens krige en de wûnderlikste middels to baet naem om fan syn kwael ôf to kommen. En doe't syn klúnskonk einlings better waard, hâldde er in papskonk oer: „de klúnskonk wie genêzen, mar de papskonk dat wie slimmer, hwant dy kaem út de holle fuort". Lyk as Cervantes syn „licenciado vidriera" him forbylde, dat er fan glês wie, tocht dûmny dat syn hele skonk „pap wier, en sa weak as bôlledaei". Mar ek dêr kaem er by einsluten ôf; hoe, dat fornijt Dokterom - it stik is fan Eeltsje - ús yn it lêste part fan syn forhael.

Net fier fan de pasterij leine nammentlik twa Kompenijster bysfeinten, Harke en Stoffel, mei harren snikke, dy't nachts kaepten hwat los en neilfêst wie. Sa soene se der ek ris op út om by Watse molktaper in skiep to stellen, mar doe't se dêr foar yn 'e hús wiene, hearden se gewach en naeiden út; har iennichste bút wie in sekfol nuten, dy't Harke noch gau meisnipt hie, hja fleagen op it tsjerkhôf, mar dan giet Harke, dy't wer moed grypt hie, werom om it skiep

dochs jit op to heljen en Stoffel komt mei de nuten yn 'e bientsjekou tolânne, dêr't er se fêst bigjint to parten: "Dat binne mines, dat binne dines". Dûmny, dy't dy nachts net sliepe koe en dy wurden heart, is derfan oertsjûge dat de wrâld nou ringen forgean sil en dat de deaden har bonken yn 'e bientsjekou al oan it forparten binne! Hy moat en sil dêrom nei de grytman om ôfskie to nimmen. Master Harke tûget him der hinne, mar as er by de bientsjekou lâns strompelet, ropt Stoffel, dy't tinkt dat syn maet mei it skiep der oan komt: „Biste dêr al Harke mei de bút. Ik haw it mês al klear". As dûmny, troch syn kwael èn syn theologyske literatuer alderraerste skoftich, dat heart, wurdt er sa binaud, dat er fuortfljocht; syn skonk is genêzen.

It is faeks in ôfdijer foar de forearders fan Eeltsje, mar dit forhael is net oarspronklik. Hoe't er der krekt oankommen is, is min nei to gean, mar wy meije net forjitte, dat Eeltsje yn Heidelberg studearre hat en dat er dêr net allinne mei syn fakstúdzje pielde is bikend. Hy sil der, soe men sizze, dochs wol ris yn 'e bibleteek omsneupt hawwe en yn 'e kunde komd wêze mei de Dútske skriftekennisse fan syn en fan earder dagen. It hat, tinkt my, hiel wol eigenskip om oan to nimmen, dat er him dêr wol ris bûgd hat oer boeken mei âlde folksforhalen, doe al in tiid út de moade, mar yn it foarige wakkere húsriem, de „Schwankbücher" fan de 16de en 17de ieu. Yn ien dêrfan, yn it *Rollwagenbüchlein* fan Jörg Wickram (?-1556?), foun ik it forhael, dat hjir neikomt en dêr't Eeltsje sines tige ticht bystiet. It hjit „Wie zwen dieb einem Pfaffen das Podegram vertriben".

„Zwen dieb hatten lange zeit inn gemein mit einander gestolen vnnnd allweg tugentlich, wasz sy überkamen, mit einander gheteilt. Auff ein zeit kamen sy in ein kleines Stettlin, konten darin jrer gattung nicht bekummen. Zû letst wurden sy zû radt, giengen hinaus auf ein grosz Dorff, bewurben sich vmb jr kauffmanschatz, damit sy sich mit ehren ausz m̄chten bringen. Sy erkunten sich so wol, das der ein einen hauffen nûsz auff einer hurden ersehen, zû denen er nachts wol kummen mocht. Der ander fand einen schaffstall im dorff, darin waren vil gûter feister schaff vnd Hemmel; vnder denen wolt er einen stelen; des morgens wolten sy nûsz vnd Hammel in dem Stettlin verkauffen. Sy wuszten aber kein sicher ort im dorff, dahin sy jren kram, so sy nâchtlicher weylen überkamen, tragen m̄chten. Zûm letsten besanen sy sich an den Gerner oder Beinhausz; da selbst solt der, so am ersten sein diebstal überkâm, des andern warten. Nun wasz ein seer reicher Pfaff im Dorff, der lag gar harrt an dem Podegram vnnnd hat zween starcker junger knecht, die seiner warten mûszten vnd jn hin vnd wider heben vnd tragen. Es begab sich, als es gantz finster worden wasz, das die zwen Dieb yeder nach seiner wahr gieng. Der mit den nûssen was mit ersten fertig, trûg einen grossen sack voll auff die todtenbein. Der ander aber, weisz nicht, was jn verhindert, kondt nit zû genist kommen. Sein gesell aber, damit jm die zeyt vergieng, sas auf den todtenbeinen und asz nûsz, warff die schalen hin vnd wider im Gerner. Nun begab es sich, das dem Pfaffen in der nacht das liecht auszlûschet. Er wardt zornig über seine knecht, dann sie waren beidsam entschlaffen, hatten die ampel nicht geschieret. Als sy aber kein liecht schlagen kundten, sagt der Pfaff zû dem einen, Er solt ins beinhausz gon und ein liecht auff zünden. Der gût gesell was geschwindt auff den fûssen, lieff dem beinhausz zû, und als er jetzund die stiegen hinnab kumpt, so hört er den Dieb nûsz krachen vnd die schalen hin vnnnd wider werffen, dauon jm ein grosser schrecken zûstundt. Er lieff eylens wider zû hausz on ein liecht. Der Pfaff ward zornig; als aber der knecht die Vrsach anzeyget, schickt er die beyden Knecht mitt einander. Als sie aber auch nahendt hinzû kamen, h̄rten sy beid den Dieb auff den beinen. Sie lieffen behends widerumb zû hausz. Als sie aber kein liecht brachten, ward der Pfaff über die masz zornig vnd befahl seinen knechten gûte weiche küssen auf ein mistberren zûlegen vnnnd jn darauff in den Gerner zû tragen. Das geschach alles nach seinem befehl ; sy kamen zû dem Gerner. Der Dieb auff den Todten beinen meint, sein gesell kem mit dem Hammel vnd schrey von den beinen

herab: „Thû gmach, thû gmach! ich will dir jn helffen heben.“ Die knecht meinten, es wer der Teüffel, liessen den Pfaffen fallen und lieffen daruon. Der Dieb rumplet über die Todtenbein herab vnd sagt mit lyser stimm, meint sein gsell wer da vnd hett den Hammel; er fragt: „Ist er auch feiszt?“ Dem Pfaffen ward so angst, das er des Podograms vergasz, lief dahin, als wer er vnsinnig; der Dieb hinach, meint sein gsell wolt den Hammell allein behalten, vnd schrey hinach: „Hab ich kein theil daran?“ - „Nein!“ sagt der Pfaff, „du böser geist, dir soll kein theil werden“. „So solt du auch kein theil an den nussen haben!“ - Der Pfaff sagt: „O ich will mich gern aller nussen in Ewigkeit entziehen“. Desz morgens schickt er nach allen Bauren vnd gab jnn all die nussen wider, so jm zû zehenden worden waren, vnd vergieng jm also sein Podogram.

Forliking fan dy tekst mei Eeltsje syn teltsje lit nêst somlike forskelen jin safolle en sokke wichtige oerienkomsten sjen, dat der kin, tinkt my, net twivele wurde oan in forbân tusken beide. Eeltsje hat dit of in soartgelikens forhael ûnder 'e eagen hawn, mûlk wol in jongere lêzing, hwant dat it letter forgetten wêze soe, is min oan to nimmen. It oerbringen fan it forhael nei Fryslân en in jonger tiidrek makke fansels guon foroaringen nedich: de paep moast sa in dûmny wurde en dy dûmny koe fansels gjin nuten as tsienden fan boeren krije; dat detail moast dêrom weilitten wurde. En sa binne der jit oare dingen op to merken by yngeande forliking tusken beide teksten. It is fansels ek mûglik dat Eeltsje in foarbyld brûkt hat, dat noch deuner by syn stoarje fan de genêzing fan de papskonk oansleat. Nei Wickram is itselde motyf ek troch oare skriuwers bihannelde; Kurz dy't yn 1865 it Rollwagenbüchlein op 'e nij útjoech, neamt yn syn noaten de Sieur d'Ouille (1657), Paul-Louis Courier (1772-1825) en de Dútsker Langbein (1757-1835). Op it earste each fortsjinnet binammen Langbein ús niget, Eeltsje hinge ommers mear nei de Dútske as nei de Frânske kant oer. Boppedat hjit Langbein syn stik *Das Abenteuer des Pfarrers Schmolke und Schulmeisters Bakel*, hwat ús yn 't sin bringt, dat yn Dokterom syn forhael in Master Harke foarkomt, ek in skoalmaster dus. Forliking mei Langbein syn stik (yn A.F.E. Langbein's sämtliche Schriften I, s. 184-189) makket lykwols fuort dúdlik, dat in ynfloed fan dy kant tige ûnwierskynlik is. Om to bigjinnen is de foarm fan dat stik, ien fan de bikendste dy't Langbein ea skreaun hat, hiel oars. Wy ha hjir to meitsjen mei in rymstik fan 29 strofen fan 6 rigels elk, neffens it skema a b a b c c, wylst 'de klúnskonk' yn proaza skreaun is. Mar ek de ynhâld is hiel oars: Schmolke en Bakel binachtsje yn in herberge, dêr't se krekt bargaen slachtsje sille, en wurde pûrbinaud fan de opmerkingen, dy't se dêroer hearre en dy't se op harsels tapasse. Om't it wurk fan beide Frânske skriuwers likemin as boarne yn 'e bineaming komt, moatte wy to'n earsten oannimme, dat Eeltsje Halbertsma it forhael út it Rollwagenbüchlein of in oare Schwanksamling foar him hawn hat.

Nijsgjirrich is sûnder mis de frage oft it teltsje al foar Wickram foarkomt. Dêrta soene dy syn boarnen neigien wurde moatte, dy't Kurz mar foar in pear forhalen fêststelle koe; neist mounlinge oerlevering komme dêrfoar yn haedsaek Frânske en Italjaenske skriften yn 'e bineaming, mar hoe't it allegearre ek yninoarsit, it is yn alle gefallen dúdlik, dat it klúnskonkforhael al in lange tradysje efter him hie, doe't Eeltsje it foar de Friezen yn 'e memmesprake biwurke.

G. N. Visser.